

CIVIL SZEMLE

KÜLÖNSZÁM – 2021 – SPECIAL ISSUE II.

OKTATÁS, DIGITALIZÁCIÓ, CIVIL TÁRSADALOM
EDUCATION, DIGITALISATION, CIVIL SOCIETY

NÉMETH ISTVÁN PÉTER, PUSZTAI GABRIELLA, RAJCSÁNYI-MOLNÁR MÓNICA (SZERK./EDS.)

■ ■ Ceglédi Tímea–Fényes Hajnalka–Pusztai Gabriella HALLGATÓI PERZISZTENCIA A NŐK ÉS A REZILIENSEK KÖRÉBEN ■ ■ Alter Emese TÖRÉSVONALAK A STEM-TERÜLETEN BELÜL ■ ■ Demeter-Karászi Zsuzsanna–Pusztai Gabriella HALLGATÓI EREDMÉNYESSÉG SZÉKTORKÖZI ÖSSZEHOSONLÍTÁSBAN ■ ■ Tóth Dorina HALLGATÓI ÉS KÉPZÉSI PROFILOK ORSZÁGOS ÖSSZEHOSONLÍTÁSA ■ ■ Hrabéczy Anett A TANULÁSI NEHÉZSÉGET TAPASZTALÓ HALLGATÓK JELLEMZŐI ■ ■ Godó Katalin AZ OKTATÓ MINT INFORMÁLIS MENTOR ■ ■ Pusztai Gabriella–Fényes Hajnalka–Markos Valéria AZ ÖNKÉNTESÉG ÉS AZ ÖNKÉNTES CSOPORTTAGSÁG HATÁSA A HALLGATÓI PERZISZTENCIÁRA ■ ■ Kovács Klára A HALLGATÓI SPORTOLÁS SZOCIOKULTURÁLIS ÉS SZOCIALIZÁCIÓS HÁTTERE ■ ■ Szigeti Fruzsina–Kovács Karolina Eszter AZ OBJEKTÍV ÉS SZUBJEKTÍV EGÉSZSÉGTUDATOSSÁG ÉS ELÉGEDETTSÉG ÖSSZEFÜGGÉSE A HALLGATÓI ELŐREHALADÁSSAL ■ ■ Kocsis Zsófia–Kovács Klára–Nataliia Varha–Nataliia Nikon–Bohdanna Hvozdetk FELŐOKTATÁSI HALLGATÓK MUNKAVÁLLALÁSA ÉS MIGRÁCIÓS TERVEI EGY NEMZETKÖZI ÖSSZEHOSONLÍTÁS TÜKRÉBEN ■ ■ Csók Cintia EGY ELŐRE BEJELENTETT NEGATÍV MEGTÉRÜLÉS KRÓNIKÁJA ■ ■ Dabney-Fekete Ilona Dóra–Dusa Ágnes Réka A NEMZETKÖZI HALLGATÓI MOBILITÁST GÁTLÓ TÉNYEZŐK ÉS A MÖGÖTTÜK HÚZÓDÓ MAGYARÁZATOK ■ ■ Pally Katalin MÉRLEGEN A FELZÁRKÓZTATÁS — A KÁRPÁTALJAI MOBILIS HALLGATÓK EREDMÉNYESSÉGI MUTATÓINAK NYOMÁBAN ■ ■ Szigeti Fruzsina EGY REGIONÁLIS EGYETEM DOKTORANDUSZAINAK NEMZETKÖZI VÁNDORLÁSI HAJLANDÓSÁGA

CIVIL SZEMLE

KÜLÖNSZÁM – 2021 – SPECIAL ISSUE II.

OKTATÁS, DIGITALIZÁCIÓ, CIVIL TÁRSADALOM
EDUCATION, DIGITALISATION, CIVIL SOCIETY

HALLGATÓI EREDMÉNYESSÉG SZÉKTORKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN¹

Demeter-Karászi Zsuzsanna–Pusztai Gabriella

Bevezetés

■ A felsőoktatási hallgatók eredményességével foglalkozó hazai kutatások már bemutatták, hogy milyen társadalmi háttérrel, iskolai pályafutással jutnak a felsőoktatásba, valamint alátámasztották, hogy különbség fedezhető fel a különböző fenntartású intézmények hallgatói között (Szemerszki 2006; Pusztai 2011). Különböző munkák (Pusztai 2004; Bacskai 2012; Frigy 2012; Inánty-Pap 2018) rámutattak arra is, hogy az egyházi intézmények – kulturálisan és társadalmilag heterogén tanulótársadalmat befogadva, ugyanakkor az intézményi közegekben stabil értelmező közösséget létrehozva – támogató elemként tűnnek fel a hátrányos helyzetű tanulók és hallgatók tanulmányi eredményességében mind az iskolák, mind pedig a felsőoktatási intézmények esetében. Ezzel ellentétben a nagyobb hallgatószámot befogadó intézmények kultúrája a hátrányos helyzetű hallgatókra akár direkt negatív hatást is képes gyakorolni (Pusztai 2011). Az intézményi hatás kutatás több évtizedes eredményeit rendszerező enciklopédia szerint a kutatások egybehangzó következtetése, hogy *a vallásos szellemű felsőoktatási intézmények elsősorban azáltal segítik hallgatóik eredményességét, hogy az intézményi kultúra pozitívan hat a morális tudatosságra, az elkötelezett munkavégzésre, s ez még a hallgatói kompetenciamérés érvelési feladatainak megoldása során is előnyt jelent számukra.* (Pascarella–Terenzini 2005).

A felsőoktatási hallgatói eredményesség igen sokrétű lehet. Attól függően, hogy milyen mutatók mentén vizsgáljuk, megkülönböztethetünk belépési, ta-

nulmányok közben megmutatkozó és kilépéskori, valamint társadalmi státustól, képzésterülettől és szaktól függő eredményességet (Pusztai 2017). Általában véve azonban a kutatók többsége a hallgatói siker vizsgálatokor a hallgatók egyetemre jutási és diplomaszerezési arányait veszik figyelembe (Tinto 1975), ám feltevődik a kérdés, hogy a hallgatói eredményességről beszélve vizsgálhatjuk-e kizárólag a két végpontot, tudván, hogy egy többdimenziós fogalommal állunk szemben. Nemzetközi szakirodalmi adatokból ismeretes, hogy a kampuszhoz való tanulmányi és társas kötődés, vagy másképpen kifejezve, az intézményi és a hallgatói interakciók hozzájárulnak a hallgatói eredményességhez. Éppen ezért – a belépésen és a diplomaszerezésen túl – fontosnak véljük a hallgatók fejlődését, elégedettségét, hovatartozás-érzését és elkötelezettségét is vizsgálni. Hazai viszonylatban először négy dimenzió mentén vizsgálták a hallgatói eredményességet, melybe a tudásszerző tanulmányi orientáció, a tanulmányi munkavégzéssel kapcsolatos morális integritás, a többletmunkára való hajlandóság és az intézményi szereppartnerrekbe vetett bizalom tartozott (Pusztai 2011).

A fogalom komplexitására tekintettel, a komplex eredményességi mutató később hatdimenzióssá bővült (Pusztai 2017). Az első dimenzió a tanulmányok melletti kitartást, az elköteleződést (*persistence*) foglalja magában. A második dimenzió a morális tudatosság (*integrity*), a harmadik a tanulmányokkal való törődés (*engagement*), a negyedik az önművelés, a jövőre vonatkozó élethosszig tartó tanulás tervezését (*adaptivity*) öleli fel. Az ötödik dimenzió az élet értelmének (*meaning of life*) kereteit vizsgálja a hallgató életében, és végül de nem utolsó sorban, a hatodik dimenzió a társadalmi felelősséget (*social responsibility*) képviseli, mivel ezek együttvéve a potenciális eredményesség prediktorai lehetnek (Pusztai 2017). Hasonló, összetett fogalom jelenik meg a nemzetközi szakirodalomban az amerikai országos elkötelezettség-mérésben (National Survey of Student Engagement), amely elsőéves, illetve végzős évfolyamok hallgatóit vizsgálja. A fogalom alapkoncepciójának megalkotóját az a cél vezette, hogy – túllépve a felsőoktatási évek alatti karakterfejlődésre koncentráló korábbi kutatásokon – a hallgatói magatartást mérje, s választ keressen arra a kérdésre, hogy milyen intézményi kultúra és körülmények segítik elő jobban a diákok fejlődését (Kuh–Umbach 2004). Ez a vizsgálat négy területre koncentrált: a tanulmányi célú tevékenységekre fordított erőfeszítésre; a tanulmányokat kiegészítő, gazdagító tevékenységekben való részvételre; a saját fejlődés percepciójára; és az egyetemi környezettel való elégedettségre. A NSSE eredményei igen népszerűek, és a mérőeszközt számos intézmény alkalmazta és hasznosnak találta, Schreiner (2010) azonban – a felsőoktatási eredményesség fogalmát a pozitív jövőszemlélet pszichológiai mozzanataival gazdagítva – az elégedettség dimenziót egy úgynevezett további elemmel, a boldogulás-kvócienssel (*Thriving Quotient*) egészítette ki (Schreiner 2010). A boldogulás-kvócienszt több tucat intézményben mérték. Az elemzés során öt mutató emelkedett ki, melyek alkalmasnak bizonyultak a hallgatói perzisztencia és a jó tanulmányi átlag előrejelzésére, valamint az intézményi eredményesség bizonyításra (Yates 2017). A boldogulás-kvóciens öt tényezője: felsőoktatási társas

kapcsolatok (*social connectedness*), a tanulmányokhoz fűződő pozitív szemlélet (*positive perspective*), a tanulmányokkal kapcsolatos eltökéltség (*academic determination*), a hallgatótól a különböző társakért érzett felelősség (*diverse citizenship*); elkötelezett tanulás (*engaged learning*) (Schreiner 2010). Shreiner boldogulás-konceptiója a hallgatói eredményesség holisztikus szemléletének alkalmazását sürgeti: a boldogulás ebben az értelemben a hallgató intellektuális, szociális és érzelmi elkötelezettségét jelenti az intézmény és a tanulmányai iránt (Curry 2017). A gondolatot, hogy – a hallgatói visszajelzések elemzésével és a hallgatókat támogató szervezeti egységek létrehozásával – a felsőoktatási intézmények többféleképpen támogathatják a hallgatói eredményességet, konszenzus övezi (Curry 2017). Astin és szerzőtársai (2011) úgy vélik, hogy a felsőoktatásban a spiritualitás/vallásosság teszi lehetővé, hogy megfelelően reagáljanak a felsőoktatási évek kihívásaira, a stresszes impulzusokra, és céltudatosan haladjanak tovább. Sarah Yates (2017) disszertációjában megerősíti Astin és társainak az egyéni vallásosság jótékony hatásaira vonatkozó tézisét, ugyanis a boldogulás-kvóciens használva vizsgálta egy egyházi intézmény doktorandusz hallgatóinak boldogulását a nemzetközi adatokhoz viszonyítva. Eredményei azt mutatták, hogy az egyházi intézmény doktoranduszai a boldogulás-kvóciens mind az öt mutatójában magasabb átlagértékeket produkáltak, mint a nemzetközi átlag. A résztvevők értékelése szerint a tanulmányaik spirituális légköre szignifikáns pozitív hatást gyakorolt a boldogulás-kvóciens összes mutatójára (Yates 2017).

Összességében elmondható, hogy a felsőoktatási eredményesség fogalma még mindig kevésbé tisztázott, mérése több módon és számtalan mérőeszkővel lehetséges. Egyes kutatók negatív oldalról közelítik meg, ebben az esetben a hallgatói sikertelenség, a bukás, a lemorzsolódás jelenti a viszonyítási pontot, míg mások a siker, az elkötelezettség irányából közelítve, pozitív mutatókat igyekeznek azonosítani. Tanulmányunkban többnyire pozitív irányból közelítjük meg az eredményességet, melyet háromféle módon, az elkötelezettség, az eredményesség és a haladási utak skálák segítségével mértünk. Kutatásunk első eredményei szerint az egyházi és nem egyházi szektorok, valamint a vallásos és nem vallásos hallgatók között különbség mutatható ki a demográfiai mutatókban, a hallgatói vallásosságban, a társadalmi státusban és a tanulmányi pályafutásban is (Demeter-Karászi-Pusztai 2020). Ezen eredményekre építve jelen tanulmányban az eredményesség, a tanulmányok mellett való elköteleződés, valamint a haladási utak szektorközi, illetve vallásos önbesorolás szerinti összehasonlítására vállalkoztunk. Mivel az egyházi szektorban a hallgatók társadalmi összetétele kedvezőtlenebb volt, elsősorban arra számítottunk, hogy a fent említett eredményességi mutatók szerint az egyházi intézmények hallgatói nem lesznek előnyben a nem egyházi szektor hallgatóihoz képest.

Az empirikus kutatásról

Empirikus elemzésünkben a CHERD-H PERSIST 2019 adatbázisának releváns almintáját használjuk fel (N=922) a felsőoktatási pályafutás, az intézményi hatás, valamint a társadalmi háttér és vallásosság dimenziókat vizsgálva. Az egyházi és állami felsőoktatási intézmények hallgatóinak szektorközi összehasonlítására intézménypárokat alkottunk. Az intézménypárok kiválasztásánál a beiskolázási térség, valamint a képzési profil hasonlóságára törekedtünk. Az elemzett almintába Magyarország és Románia egy-egy határmenti régiójából az állami és nem állami felsőoktatási intézmények azon hallgatói kerültek, akik a két szektor azonos képzési területein tanultak. A nem állami intézmények a két országban jogilag eltérő kategóriákat alkothatnak, de kutatásunkban az egyházi működtetés (kontroll) alatt álló intézményekkel foglalkozunk, s az egyházi működtetésű intézményeket neveztük a továbbiakban egyházi intézményeknek. Ezek a Debreceni Hittudományi Egyetem, a Szent Atanáz Görögkatolikus Főiskola, valamint a romániai Partiumi Keresztény Egyetem és az Emanuel Egyetem. Ezeket vetettük össze az állami felsőoktatási intézményekkel, melyek a Debreceni Egyetem, a Nyíregyházi Egyetem és a Nagyvárad Állami Egyetem. Annak érdekében, hogy a két szektort reprezentáló minta összehasonlítható legyen, a hallgatói minta kiválasztásakor figyelembe vettük a képzésterületeket is. Megállapítottuk, hogy a hallgatók a képzésterületek ECD (1997) osztályozása szerint milyen arányban oszlanak meg az egyházi szektor intézményeiben, majd ennek megfelelő összetételű almintát választottunk ki az állami szektor intézményeiből is.

Mindezek tekintetében a kutatási minta a következőképpen alakult. Az intézmény fenntartója szerint a hallgatók 57%-a jár nem egyházi felsőoktatási intézménybe, míg 43% jár egyházi felsőoktatási intézménybe. A magyarországi, nem egyházi almintában a Debreceni Egyetem releváns területen tanuló hallgatói 69,8%, a Nyíregyházi Egyetemé 15,8%, a romániai Nagyvárad Állami Egyetemé pedig 14,4%-os arányban jelennek meg a mintában. Az egyházi intézményi almintában a Debreceni Református Hittudományi Egyetem tanulói 26%-ban, a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola hallgatói 7,1%-ban, a romániai Partiumi Keresztény Egyetem diákjai 39,4%-ban, valamint szintén a romániai Emmanuel Egyetem hallgatói 27,5%-ban jelennek meg. A kutatási minta általános jellemzői továbbá azt a törekvést is tükrözik, hogy az egyházi és nem egyházi almintá hallgatóinak képzésterületi összetétele feleljen meg egymásnak. A mintába bekerült hallgatók 28,9%-a pedagógusképzésben, 26,8%-a gazdaságtudományi, 12,6%-a társadalomtudományi, 12,4%-a bölcsészettudományi, 10,1%-a informatikai, 5,6%-a művészeti, és végül, de nem utolsó sorban, 3,7%-uk hitéleti képzésen végzi tanulmányait. Habár a két szektorban azonos képzési területek kerültek kiválasztásra, mégis számolhatunk különbségekkel, a képzésterületi lista első helyeit különböző területek foglalják el a szektorokban. Míg az egyházi felsőoktatási intézményekben a legtöbben pedagógusképzésben (32,8%), gazdaságtudományi képzésben (25,3%), bölcsészettudományi képzésben (13%), valamint hitéleti képzésben (9,3%) tanulnak,

addig a nem egyházi intézményekben a hallgatók 27,5%-a gazdaságtudományi, 25,5%-a pedagógus, 16,4%-a társadalomtudományi, 15,3%-a pedig informatikai képzési területen végzi tanulmányait (Demeter-Karászi–Pusztai 2020).

Hipotézisek

Tanulmányunkban a következő kérdésekre keressük a választ: észlelhető-e eltérés a különböző szektorok hallgatói között a tanulmányokkal kapcsolatos elkötelezettség, az eredményesség és tanulmányi haladási utak tekintetében? Érvényesül-e a vizsgált hallgatók körében a szülői iskolázottság szerinti egyenlőtlenség, amikor ezeket az eredményességi mutatókat vizsgáljuk? Kitapintható-e a szektorhatás valamilyen formában? A feldolgozott szakirodalom, valamint kutatási kérdéseink alapján a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg:

H1A: Mivel a nem egyházi felsőoktatási intézmények hallgatói előnyösebb társadalmi háttérű családokból származnak, feltételeztük, hogy elkötelezettebbek, mint az egyházi felsőoktatási intézmények hallgatói.

H1B: Mivel a nem vallásos hallgatók előnyösebb társadalmi háttérű családokból származnak, feltételeztük, hogy elkötelezettebbek, mint a vallásos hallgatók.

H2A: Mivel a nem egyházi felsőoktatási intézmények hallgatói előnyösebb társadalmi háttérű családokból származnak, feltételeztük, hogy eredményesebbek, mint az egyházi felsőoktatási intézmények hallgatói.

H2B: Mivel a nem vallásos hallgatók előnyösebb társadalmi háttérű családokból származnak, feltételeztük, hogy eredményesebbek, mint a vallásos hallgatók.

H3A: Mivel a nem egyházi felsőoktatási intézmények hallgatói előnyösebb társadalmi háttérű családokból származnak, feltételeztük, hogy a nem egyházi felsőoktatási intézmények hallgatóinak felsőoktatási haladása szertendőbb, közülük többen tartoznak a normál haladási úthoz, mint az egyházi felsőoktatási intézmények hallgatói.

H3B: Mivel a nem vallásos hallgatók előnyösebb társadalmi háttérű családokból származnak, feltételeztük, hogy a nem vallásos hallgatók felsőoktatási haladása szertendőbb, közülük többen tartoznak a normál haladási úthoz, mint a vallásos hallgatók.

H4: Mivel korábbi kutatások szerint a vallásosság képes kompenzálni a családi háttér egyes kedvezőtlen vonásait, feltételeztük, hogy a vallásosság ebben a mintában is önálló tényezőként, pozitívan képes módosítani az alacsonyabb státusú szülők gyermekeinek eredményességét.

Hipotéziseinket a következő változók felhasználásával vizsgáltuk. Az eredményességet háromféle módon mértük. Az első az elkötelezettség-skála, melynek Cronbach-féle alfája magas megbízhatóságú volt (0,75), azonban – kontingenciatablázatban és Khi-próba alkalmazásával – indokoltnak tartottuk az elkötelezettség

mind a tíz mutatóját egyenként is megvizsgálni, majd indexet építettünk belőlük és dichotomizáltuk. Az elkötelezettséghez hasonlóan, másodikként az eredményesség skálát néztük (Cronbach Alpha 0,73), ahol szintén megvizsgáltuk a tizennyolc eredményességi mutatót külön-külön, majd indexet készítve dichotomizáltuk. Végül, harmadikként, a haladási utak–klasztereket vizsgáltuk meg, melyből szintén kétértékű változót hoztunk létre.

Az intézményfenntartó és a vallásosság esetében szintén kétértékű változót hoztunk létre, melynek során az egyházi és a nem egyházi, valamint a vallásos és inkább nem vallásos változókat különítettük el. Mivel a felsőoktatási kutatások rámutattak az eredményesség és az intézményi integráció szoros összefüggésére, az intézményi beágyazottság mérésére kapcsolathálózati mutatókat alkalmaztunk, melyek egyike a kortársakhoz (hallgatótársakhoz) fűződő kapcsolatokat foglalta magában, a másik pedig az oktatók felé irányuló kötések jellemezte.

A tanulás melletti elkötelezettség mutatói

Az elkötelezettség egyfajta eredményességi mutató, sokan azonban feltételes változócsoporthoz tartják, mert nem garantálja az azonnal mérhető eredményeket, hanem egyfajta kedvező attitűdöt tételez fel a hallgató részéről. Elemzésünkben a tanulás melletti elkötelezettség mutatóit logisztikus regressziós módszerrel vizsgáltuk, bevonva a vallásosság és a szektorhoz tartozás háttértényezőit. Ezek az összehasonlítások nem alkalmasak a holisztikus oksági viszonyok feltárására, csupán ezt a két döntő tényezőt kívántuk összemérni.

A vallásosság és a szektorközi eltérés ugyanannyi mutató eltérését magyarázza szignifikánsan. Eredményeink szerint a vallásos hallgatóknak szignifikánsan nagyobb volt az esélye arra, hogy hasznosnak találják tanulmányaikat, ugyanakkor elkötelezettebbek is legyenek azok befejezését illetően. Az egyházi felsőoktatási intézmények hallgatóinak szintén nagyobb esélyük volt hasznosnak tartani az általuk folytatott tanulmányokat, mint a nem egyházi intézmények hallgatóinak, továbbá szignifikánsan nagyobb arányban vettek részt az előadásokon.

1. táblázat. A vallásosság és a szektorközi összehasonlításban vizsgált elkötelezettség mutatói

ENGEGETMENT	Vallásos/inkább nem vallásos	Egyházi/nem egyházi
A tanulmányok, amelyeket folytatok, hasznosak lesznek számomra a szakmai karrierem során	1,74**	149*
Nagyon elszánt vagyok a tanulmányaim befejezését illetően	1,95**	NS
Szeretnék minél jobb tanulmányi eredményeket elérni	NS	NS
Mindent megteszek annak érdekében, hogy részt vehessek az előadásokon, szemináriumokon, gyakorlati órákon	NS	NS
Képes vagyok tanulni, amikor érdekesebb tennivalóm is akadna	NS	NS
Időben befejezem a dolgozatokat/tanulmányokat, melyeket a tanárok kérnek az előadásokra/szemináriumokra	NS	NS
Fel tudok készülni a vizsgákra	NS	NS
Képes vagyok figyelni az órákon	NS	NS
Általában részt veszek az előadásokon	NS	443***
Általában részt veszek a szemináriumokon/gyakorlatokon	NS	NS

*p<=0,05, **p<=0,01, *** p<=0,001, NS p>0,05

Összességében elmondhatjuk, hogy mind a vallásosság, mind a szektorközi különbségek ugyanannyi mutatóval növelik az elköteleződés esélyét a minta hallgatói körében, csupán más és más változókra gyakorolnak hatást. A vallásosság a tanulmányok hasznosságára, illetve a befejezést illető elszántságra gyakorol szignifikáns hatást: a vallásos hallgatók bizonyulnak a legesélyesebbnek arra, hogy az általuk elkezdett képzést befejezzék, illetve a tanultakat szakmai karrierjük során hasznosítsák. Az egyházi intézmények hallgatói elkötelezettségében megmutatkozik továbbá az előadásokon való részvételre törekvés is. Nem találtunk olyan mutatót, amely arra vallott volna, hogy a nem egyházi szektor hallgatóinak, vagy a nem vallásosoknak nagyobb lenne az esélye az elkötelezettségre.

Az eredményesség mutatói

Eredményességmérésünk második mutatójaként az eredményesség-skálát vizsgáltuk meg vallásosság szerinti, illetve szektorközi bontásban. Eredményeinkből jól látható, hogy a szektorközi összehasonlítás több mutató eltérését magyarázza szignifikánsan, mint a vallásosság szerinti. Elmondható tehát, hogy az egyházi fel-

sőoktatási intézmények hallgatóinak nagyobb esélyük van tudományos diákköri konferenciára dolgozatot írni és azon szerepelni, elérni a tanulmányi ösztöndíj legmagasabb értékét, magyar nyelvű szakmai önéletrajzzal rendelkezni és sportösztöndíjat nyerni, ugyanakkor kevesebb esélyük van más konferenciákon részt venni, és jövőbeni terveik között kevésbé szerepel a doktorképzésben való továbbtanulás. Ezzel ellentétben, a vallásosság kevesebb mutató eltérését magyarázza szignifikánsan. Adatainkból látható, hogy a vallásos hallgatóknak van nagyobb esélye országos tudományos diákköri konferencián szerepelni, viszont ugyanezen hallgatók esélye kevesebb, amikor a felsőfokú nyelvvizsgálóval való rendelkezést vizsgáljuk.

2. táblázat. A vallásosság és a szektorközi összehasonlításban vizsgált eredményesség mutatói

SUCCESS	Vallásos/inkább nem vallásos	Egyházi/nem egyházi
Bekapcsolódtam egy egyetemi kutatócsoportba	NS	NS
TDK-dolgozatot írtam	NS	1,82*
OTDK-n szerepeltem	1,93*	NS
Előadtam vagy poszttert készítettem konferencián	NS	0,45***
Volt középfokú vagy szakmai nyelvvizsgám	NS	NS
Van felsőfokú nyelvvizsgám	0,65*	NS
Van magyar nyelvű szakmai önéletrajzom	NS	2,21***
Van idegen nyelvű szakmai önéletrajzom	NS	NS
Évfolyamfelelős/csoportfelelős posztot töltök vagy töltöttem be	NS	NS
Rendelkezem tudományos publikációval	NS	NS
Sportösztöndíjat nyertem el	NS	2,23*
Művészeti ösztöndíjat nyertem el	NS	NS
Gyakornoki ösztöndíjat nyertem el	NS	NS
Valamilyen önálló alkotással rendelkezem	NS	NS
Tagja voltam vagy vagyok egyetemi/főiskolai tehetséggondozó programnak	NS	NS
Tagja voltam vagy vagyok szakkollégiumnak	NS	NS
Elértem legalább egyszer a tanulmányi ösztöndíj legmagasabb értékét	NS	2,19**
Doktori képzésben tervezek részt venni	NS	0,252***

*p<=0,05, **p<=0,01, *** p<=0,001, NS p>0,05

Összességében megállapítható, hogy az eredményességet mérő mutatóinkra leginkább az intézményi szektor hatása gyakorol befolyást, ám néhány mutató ese-

tén a vallásosság hatása is megmutatkozik. Elmondható az is, hogy a szektorközi összevetés eredménye megosztva mutat kedvező képet a két szektorról.

A hallgatók haladási útja

A felsőoktatási intézmények hallgatóinak haladási útja igen változatos képet mutat. A hallgatói lemorzsolódást vizsgáló, korábbi kutatási eredményünk (Kovács et al. 2019) arról árulkodott, hogy a hallgatói pályafutás sokszínű, a normál haladási úttól sok esetben eltérő lehet. Számos haladási problémát ismerhetünk, melyek néhol igen közel állnak egymáshoz, ezért klaszterelemzéssel megvizsgáltuk a jól elkülöníthető haladási típusokat. Egy korábbi elemzésben három haladási út vált elkülöníthetővé. Az egyik – egy vagy több költségtérítéses félévvel tarkított – haladási út, melyre gyakran még az intézmény- és/vagy szakváltás is jellemző, a második típus a csúszó-passzíváló haladástípus, s a harmadik csoportba tartoznak a sztenderd útvonalon haladók (Pusztai–Szigeti 2021). Eredményességi vizsgálatunk harmadik mutatójaként megvizsgáltuk a hallgatók haladási útját szektorközi, illetve vallásosság szerinti bontásában.

Eredményeinkből jól látható, hogy mind az egyházi, mind a nem egyházi felsőoktatási intézmények hallgatóinak haladási útja igen változatos. Az egyházi intézményekben a normál úton haladó hallgatók felülreprezentáltak (Adj. Resid. = 8,8), ezzel ellentétben a nem egyházi felsőoktatási intézményekben a költségtérítéses, intézmény- és/vagy szakváltó hallgatók mutattak felülreprezentáltságot (Adj. Resid. = 8,3). Adataink alapján megfigyelhető továbbá a normál úton haladó vallásos hallgatók felülreprezentált túlsúlya (Adj. Resid. = 34), az inkább nem vallásosak közül szintén magasabb arányban találjuk a normál úton haladókat (524%), ám arányuk nem felülreprezentált.

3. táblázat. A hallgatók haladási útja szektorközi összehasonlításban

HALADÁSI UTAK	Egyházi	Nem egyházi
Költségtérítéses – intézmény/szakváltó	124%	<u>36,7%</u>
csúszó-passzíváló	11,1%	154%
Normál úton haladó	<u>76,5%</u>	47,9%

Az aláhúzva szereplő értéknel az adjusted residual abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

4. táblázat. A hallgatók haladási útja a vallásossági mutatók szerint

HALADÁSI UTAK	Inkább nem vallásos	Vallásos
Költségtérítéses – intézmény/szakváltó	33,3%	22,7%
csúszó-passzíváló	14,2%	13,2%
Normál úton haladó	52,4%	64,1%

Az aláhúzva szereplő értéknél az adjusted residual abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Eddigi elemzéseink összegzéseként láthattuk, hogy mind a szektorközi, mind pedig a vallásosság hatást gyakorol, hol kisebb, hol pedig nagyobb mértékben az általunk vizsgált eredményességi mutatókra, viszont indokoltnak tartjuk megvizsgálni az eredményességi mutatókat további háttértényező bevonását követően. Ezért a szektorközi bontás, a demográfiai jellemzők, a társadalmi státusz, a vallásosság, illetve az intra- és intergenerációs kapcsolathálózati változók bevonásával logisztikus regressziós elemzést végeztünk.

Többváltozós elemzések a szektorok összehasonlítására

A korábban bemutatott tanulmányi elkötelezettséget vizsgáló indikátorokból összevont mutatót hoztunk létre, mellyel a következőkben a tanulmányi elkötelezettséget mérjük. Bináris logisztikus regressziós módszer segítségével megvizsgáltuk, hogy egymás kontrollja alatt hogyan alakul a háttérváltozók hatása a tanulmányi elkötelezettségre. A háttérváltozókat blokkokban vontuk be. Első körben mindenütt a szektort képviselő változót, mert el akartuk különíteni azokat a tényezőket, amelyek szintén befolyásolják a hallgatók teljesítményét, de ugyanakkor szupresszorként hatnak egymásra. A további blokkokban a demográfiai háttér, a társadalmi háttér, a vallásosság, illetve a kapcsolatháló változóit vontuk be. Adatainkból látható, hogy az egyházi / nem egyházi felsőoktatási intézmények szektorközi bontása, a nem, a településtípus, valamint az intragenerációs kortárs kapcsolatok bizonyultak szignifikáns hatásgyakorlóknak, melyek szignifikánsak is maradtak a többi háttérváltozó bevonását követően.

Elmondható tehát, hogy az egyházi felsőoktatási intézmények kisebb városokból, falvakból érkező és átlagon felüli kortárs egyetemi kapcsolatokkal rendelkező női hallgatói bizonyultak leginkább elkötelezettnek a tanulmányaikat illetően. A további bevont háttérváltozók nem mutattak szignifikáns összefüggést, így nem befolyásolják a hallgatók tanulás melletti elkötelezettségét.

5. táblázat. A háttérváltozók hatása az elkötelezettsége

ENGAGEMENT	1. lépcső	2. lépcső	3. lépcső	4. lépcső	5. lépcső
Egyházi foi. (ref. állami foi.)	1,72 ***	1,62 **	1,60 *	1,60 *	1,50 *
Nő (ref. férfi)		1,81 ***	1,81 ***	1,81 ***	1,88 ***
Többségi (ref. kisebbségi)		1,39 NS	1,43 NS	1,43 NS	1,24 NS
Magyarország (ref. Románia)		0,73 NS	0,67 NS	0,67 NS	0,71 NS
Diplomás apa (ref. nem diplomás)			1,05 NS	1,05 NS	1,01 NS
Diplomás anya (ref. nem diplomás)			1,18 NS	1,18 NS	1,16 NS
Nagyváros (ref. kisebb város)			0,60 ***	0,60 ***	0,63 **
Anyagi helyzet átlagos (ref. átlagon aluli)			1,49 NS	1,49 NS	1,57 NS
Vallásos (ref. nem vallásos)				0,99 NS	0,97 NS
Oktatói kapcsolat (ref. átlagon aluli)					1,35 NS
Kortárs kapcsolat (ref. átlagon aluli)					1,42 *
Constant	1,38 ***	0,88 NS	0,66 NS	0,66 NS	0,50 NS

*p<=0,05, **p<=0,01, *** p<=0,001, NS p>0,05

Az eredményességet igazoló indikátorokból egy összevont mutatót, indexet, készítettünk, mellyel a továbbiakban az eredményességet az átlagok mentén dichotomizálva mértük. Az eredményességet mérő kétértékű változót különböző háttérváltozók vizsgálatával elemeztük, bináris logisztikus regressziós módszerrel. A táblázatunkban látható, hogy az első szektor változó és a második lépcsőben bevont nem változó nem befolyásolták az eredményességet, tehát nem mutatható ki az egyházi és nem egyházi felsőoktatási intézmények, valamint a férfiak és nők eltérő esélye az eredményességre. Ezzel ellentétben azonban ugyancsak a második lépcsőben bevont többségi/kisebbségi, valamint az ország háttérváltozók szignifikáns hatást mutattak az eredményességre, mely hatás szignifikáns maradt az egyéb háttérváltozók bevonását követően is. Az 5. lépcsőben bevont oktatói kapcsolat változó is szignifikánsnak bizonyult, azon hallgatók eredményessége kiemelkedő, akik átlagon felüli oktatói kapcsolattal rendelkeznek.

6. táblázat. A háttérváltozók hatása az eredményességre

SUCCESS	1. lépcső	2. lépcső	3. lépcső	4. lépcső	5. lépcső
Egyházi foi. (ref. állami foi.)	0,94 NS	0,75 NS	0,80 NS	0,82 NS	0,70 NS
nő (ref. férfi)		0,89 NS	0,93 NS	0,94 NS	1,06 NS
Többségi (ref. kisebbségi)		3,13 ***	3,28 ***	3,37 ***	2,46 ***
Magyarország (ref. Románia)		0,29 ***	0,27 ***	0,27 ***	0,32 ***
Diplomás apa (ref. nem diplomás)			1,15 NS	1,15 NS	1,08 NS
Diplomás anya (ref. nem diplomás)			1,37 NS	1,37 NS	1,40 *
Nagyváros (ref. kisebb város)			1,21 NS	1,20 NS	1,31 NS
Anyagi helyzet átlagos (ref. átlagon aluli)			0,90 NS	0,90 NS	1,02 NS
Vallásos (ref. nem vallásos)				0,91 NS	0,83 NS
Oktatói kapcsolat (ref. átlagon aluli)					3,04 ***
Kortárs kapcsolat (ref. átlagon aluli)					0,90 NS
Constant	0,67 ***	0,67 NS	0,51 NS	0,54 NS	0,36 *

*p<=0,05, **p<=0,01, *** p<=0,001, NS p>0,05

Amint a táblázat mutatja, elmondható, hogy a vizsgált hallgatóknak akkor nagyobb az esélyük eredményesebbé válni, ha Romániában élnek, a többséghez tartoznak és átlagon felüli oktatói kapcsolathálót tudhatnak magukénak. Vagyis, szemben az elkötelezettséggel, amit az egyházi intézménybe járás kifejezetten támogatott, amikor a rejtőzködő háttérváltozók bevonásával vizsgáldtunk, az eredményesség esélyét sem a szektor, sem a vallásosság nem növelte.

A haladási utak klasztercsoportból ugyancsak egy kétértékű változót hoztunk létre, ahol az egyik csoportba kerültek a normál úton haladók, akik nem passzíváltak, nem csúsztak a mintatantervhez képest, nem kényszerültek fizetéses képzésbe, s így pozitív kilátásokkal rendelkeznek tanulmányi haladási útjukat illetően. A normál úttól eltérő csoportba tartoznak a csúszó-passzíváló, valamint a költségtérítéses, intézmény- és/vagy szakváltó hallgatók. A következőkben az említett kétértékű haladási út változó értékeit befolyásoló háttérváltozókat vizsgáljuk bináris logisztikus regressziós módszerrel.

A haladási utak összevont változóra a hatótényezők közül szignifikánsan hat a felsőoktatási intézmények szektorközi bontása (egyházi/nem egyházi felsőoktatás intézmény), az ország (Magyarország/Románia) és a településtípus (nagyváros/kisebb város).

Adataink azt mutatják, hogy az egyházi felsőoktatási intézmények hallgatóinak van leginkább esélyük a normál úton haladásra, továbbá az ő előnyük akkor is megmarad, amikor a többi háttérváltozót bevonjuk. Adatainkból kiderül továbbá, hogy tanulmányaik során nemcsak az egyházi, de a magyarországi felsőoktatási intézmények hallgatói is esélyesnek bizonyulnak a normál úton haladásra. Az ország mint háttértényező – hasonlóan a szektorközi bontás háttértényezőhöz – szignifikáns marad a többi háttértényező bevonását követően. Megfigyelhető továbbá, hogy a településtípus is gyakorol némi hatást a haladási utakra, itt a normál úton haladásra a kisebb városokban élő hallgatók tudják magukénak a nagyobb esélyt, előnyüket viszont a többi háttértényező bevonása után elveszítik.

7. táblázat. A háttérváltozók hatása a hallgatók haladási útjára

HALADÁSI UTAK	1. lépcső	2. lépcső	3. lépcső	4. lépcső	5. lépcső
Egyházi foi. (ref. állami foi.)	3,37 ***	4,13 ***	3,87 ***	3,65 ***	3,62 ***
nő (ref. férfi)		1,31 NS	1,25 NS	1,24 NS	1,23 NS
Többségi (ref. kisebbségi)		0,93 NS	0,92 NS	0,86 NS	0,85 NS
Magyarország (ref. Románia)		1,53 *	1,51 *	1,57 *	1,56 *
Diplomás apa (ref. nem diplomás)			0,78 NS	0,78 NS	0,78 NS
Diplomás anya (ref. nem diplomás)			0,86 NS	0,86 NS	0,86 NS
Nagyváros (ref. kisebb város)			0,72 *	0,74 NS	0,74 NS
Anyagi helyzet átlagos (ref. átlagon aluli)			1,01 NS	1,02 NS	1,02 NS
Vallásos (ref. nem vallásos)				1,24 NS	1,24 NS
Oktatói kapcsolat (ref. átlagon aluli)					0,97 NS
Kortárs kapcsolat (ref. átlagon aluli)					1,15 NS
Constant	0,96 NS	0,59 NS	0,82 NS	0,74 NS	0,70 NS

*p<=0,05, **p<=0,01, *** p<=0,001, NS p>0,05

Összességében elmondhatjuk, hogy leginkább a magyarországi egyházi felsőoktatási intézmények kisebb településről érkező hallgatói esélyesek a normál úton haladásra, a nem, a többségi lét, a szülők iskolázottsága, az anyagi helyzet, az individuális vallási önbesorolás és az egyetemi intra- és intergenerációs kapcsolatok nem befolyásolják a hallgatók normál úton haladását.

Megtárgyalás

Korábbi kutatásaink megerősítették (Demeter-Karászi-Pusztai 2020), hogy a vizsgált intézmények a főváros és annak vonzáskörzetétől eltérő perifériás vidékről toborozzák hallgatóikat, s a demográfiai szempontból speciális, társadalmi háttérváltozók mentén hátrányosabb helyzetű diákokkal számolhatnak. Az ugyanitt olvasható adatok szerint határozottan erősebb vallásos beállítódás jellemző a térség egyházi felsőoktatási intézményeinek hallgatóira, akik többnyire világnézetükkel azonos intézményt választanak a továbbtanulásra. Korábbi eredmények alátámasztották, hogy a nők, az idősebbek, az alacsonyan iskolázottak és a kisebb települések lakói bizonyulnak vallásosabbnak, s ezzel összefüggésben felvetődik a kérdés, hogy vajon mennyire eredményesek, s milyen tényezők növelik körükben az eredményessé válás esélyét.

Eredményeink alátámasztották, hogy az eredményesség különböző mutatóira hatással van a vallásosság szerinti, illetve a szektorközi bontás, ugyanakkor számolnunk kell a különböző háttértényezők hatásával is. Ami az elkötelezettséget illeti, szignifikánsan kimutatható az egyházi felsőoktatási intézmények pozitív hatása, továbbá a nem, a településtípus és a kortárs kapcsolatok is szignifikáns hatást eredményeztek. Megerősíthető, hogy az egyházi felsőoktatási intézményekben a korábbi eredményekből kirajzolódott hallgatói kompozíció (női túlsúly, idősebbek, kisebb települések lakói, alacsonyan iskolázottak) esélyesebbek leginkább az elköteleződésre, továbbá, az elkötelezettségre való esélyt feltehetőleg pozitívan befolyásolja a vallásos alapon nyugvó, munkavégzési normákat előíró légkör.

További mutatókat vizsgálva az eredményesség kapcsán más képet látunk kirajzolódni. Az eredményességet leginkább a kisebbség/többség, az ország és az oktatói kapcsolatokra vonatkozó háttértényezők befolyásolták, az általunk és a korábbi kutatási eredmények alapján elvárt szülői iskolázottság nem, tehát a vizsgált hallgatói kör esetében a szülők iskolázottsága nem növelte az eredményesség esélyét. Az eredmények szerint a származási egyenlőtlenségek miatt már nagyobb szakadékot kellene áthidalni az intézményeknek a siker felé, ami az általunk vizsgált régióban eredményeink alapján nem sikerül, vagy elképzelhető, hogy más, nem mért eredményességi dimenziók bevonása lenne ehhez szükséges.

Végül, a harmadik eredményességi mutatóként alkalmazott haladási utak változóira a szektorközi bontás, illetve az ország háttérváltozói gyakoroltak szignifikáns hatást, a szülők iskolázottsága ebben az esetben sem növelte a hallgatók normál úton haladásának esélyét. Az egyházi intézmények hallgatóinak nagyfokú

esélyét a normál úton haladásra azzal magyarázzuk, hogy a normál haladás támogatása az intézményeknek a hallgatók megtartását támogató, s a hallgatóbarát mintatervet és szabályozást alkotó hozzáállásában gyökerezik. Ennek oka az intézmények relatíve előnytelen versenyhelyzete, mérete, de kétségtelen, hogy az intézményvezetés és az oktatói kar szupportív, nem szelektív attitűdje is markáns vonása a szektornak.

Összegzés

Tanulmányunk célja a felsőoktatási hallgatók eredményességének vizsgálata szektorközi és vallásosság szerinti összehasonlításban. Adatelemzéseink összegzése során az eredményességet illetően az általunk vizsgált perifériás régiókban igen változatos kép rajzolódott ki. A feldolgozott szakirodalmi adatokra és korábbi kutatási eredményekre támaszkodva feltételeztük, hogy az eredményesség különböző mutatói mentén különbség mutatható ki az egyházi és a nem egyházi felsőoktatási intézmények hallgatói között, főként társadalmi státusbeli különbségekkel magyarázva azt. Hipotéziseink, melyek ezen feltételezéseinkre irányultak, nem igazolódtak be, ugyanis a nem egyházi felsőoktatási intézmények hallgatói a társadalmi státusbeli háttérváltozók mentén nem bizonyultak esélyesebbnek sem az elköteleződésre, sem az eredményességre, sem pedig a normál úton haladásra. Ezzel ellentétben viszont az egyházi felsőoktatási intézmények hallgatóinak nagyobb esélyük van az elköteleződésre, az eredményességre, valamint a normál úton haladásra, mint a nem egyházi intézményekbe járó hallgatótársaiknak, ám a társadalmi státusra vonatkozó háttértényezők őket sem támogatták szignifikánsan. Összességében elmondhatjuk, hogy szektorközi összehasonlításra vállalkozó elemzésünk során az eredményesség komplex összetételét fedezhettük fel, melyre az jellemző, hogy egyes dimenzióit különböző háttértényezők tartják befolyásuk alatt.

Irodalom

- Astin, A. W. – Astin, H. S. – Lindholm, J. A. (2011): Assessing Students' Spiritual and Religious Qualities. *Journal of College Student Development*, 52. (1.) 39-61. doi:10.1353/csd.2011.0009.
- Bacsikai Katinka (2012): Egyházi iskolák eredményessége a PISA 2009-ben három közép-európai országban. In: Földvári Mónika–Nagy Gábor Dániel (Szerk.): Vallás a keresztény társadalom után. *Tanulmányok Tomka Miklós emlékére*. Szeged: Belvedere Meridinále.
- Curry, Theresa A. (2017): *Thriving to survive: Examining spirituality as a strategy for coping and perseverance among Christian college students at an urban public college*. Doctoral dissertation.
- Demeter-Karászi Zsuzsanna–Pusztai Gabriella (2020): Hallgatói rekrutáció szektorközi összehasonlításban. *PedActa*, 10. (1.)
- Frigy, Szabolcs (2012): Az iskola hozzáadott értéke a társadalmi mobilitás tükrében. *Magiszter*. <http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2012/tel/2.pdf>

- Kovács Klára és munkatársai (2019): Lemorzsolódott hallgatók 2018. Debrecen: Szerzők 2019. CHERD-H 2019.
- Kuh, George D.–Umbach, Paul D. (2004): College and Character: Insights from the National Survey of Student Engagement. *New Directions for Institutional Research*, 122.
- Pascarella, E. T.–Terenzini, P. T. (2005): *How Collage Affects Students. A Third decade of research.* San Francisco: Jossey-Bass.
- Pusztai Gabriella (2011): *A láthatatlan kéztől a baráti kézíg.* Budapest: Új Mandátum.
- Pusztai Gabriella (2004): *Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón.* Budapest: Gondolat.
- Pusztai Gabriella (2017): A felsőoktatás értéke az audit-társadalomban. *Magyar Tudomány*, 178.(11.)
- Pusztai G.–Szigeti F. (2021): *Előrehaladás és lemorzsolódási kockázat a felsőoktatásban.* Debrecen: CHERD.
- Schreiner, L. A. (2010): The „Thriving Quotient”: A new vision for the student success. *About Campus*, 15. (2.) Pp. 2–10.
- Szemerszki, Mariann (2006): A nem állami felsőoktatási intézmények hallgatók. *Educatio Füzetek.* <http://mek.oszk.hu/09800/09827/09827.pdf>
- Tinto, V. (1975): Dropout from higher education: A theoretical synthesis of recent research. *Review of Educational Research*, 45. (1.) Pp. 89–125.
- Yates, Sarah J. (2017): *Surviving of thriving? A study of engaged learning, academic determination, social connectedness, positive perspective, and spirituality of doctoral students in a private Christian University.* Doctoral dissertation.

Jegyzet

¹ A tanulmány a 123847 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K17 pályázati program finanszírozásában valósult meg. A kutatás vezetője: Prof. Dr. Pusztai Gabriella.